

19.3.2015

Maritta Pohls 2013: Korkeasti koulutetut naiset – Suomen Akateemisten Naisten Liiton historia

Resumé: Kvinnliga Akademiker önskar en bättre värld

Kvinnliga Akademikers världsorganisation, International Federation of University Women (IFUW) grundades efter första världskriget 1919. Organisationen fick sin upprinnelse ur tanken, att kvinnor bör delta i samhällsdebatten och på allt sätt bidra till att freden består. Nationella utbildade kvinnors föreningar hade grundats redan under tidigare decennier i de anglosaxiska länderna, men i den osäkerhet som rådde efter världskriget fick tanken på ett internationellt förbund ny vind i seglen. De stiftande kvinnornas grundtanke var, att kriget tar slut när människor från olika länder personligen bekantar sig med varandra. På IFUWs första stora konferens 1920 deltog 32 kvinnor från 14 olika länder. Också finländarna var inbjudna, men inbjudningsbrevet nådde för sent den enda dåvarande kvinnliga studenters förening Studenternas Gille.

Den 8 maj 1921 publicerades i Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet och Uusi Suomi en annons, i vilken kvinnor som avlagt akademisk examen kallades till Svenska Flickskolan på Bulevarden för att diskutera och besluta om Finlands anslutning till akademiska kvinnors internationella förbund. Till mötet kom ett trettiotal kvinnor. Mötets ordförande var språkläraren i Privata svenska flickskolan i Helsingfors, doktor Jenny af Forselles och sekreterare lektorn i engelska vid handelshögskolan, magister Astrid Tammelander (senare Lewis). På mötet fattade man ett principbeslut om

anslutning till den internationella organisationen och godkändes ett utkast till stadgar för Suomen Akateemisesti Sivistyneitten Naisten Liitto – Finlands Akademiskt Bildade Kvinnors Förbund. Föreningens första protokollförda möte hölls 11.5.1922 och den dagen anses vara Förbundets officiella initiering. År 1927 registrerades föreningen i Patent- och registerstyrelsen med sitt nuvarande namn Suomen Akateemisten Naisten Liitto – Finlands Kvinnliga Akademikers Förbund ry (SANL-FKAF ry).

I enlighet med tidsandan delade språkfrågan också kvinnliga akademiker på 1920-talet. Förbundets stiftande medlemmar var svenskspråkiga kvinnliga akademiker, men på några år mångdubblades antalet finskspråkiga medlemmar i Förbundet.

Stadgeändringen och namnbytet år 1927 kom till enligt den finskspråkiga majoritetens önskemål. I reformen hölls båda språkgrupperna i samma förbund, men delades i Helsingfors i två föreningar. Kvinnliga Akademikers världsförbund godkände den finländska medlemsorganisationens förbundsstruktur 1928, vilket var inledningen till grundandet av Kvinnliga Akademikers lokalföreningar.

SANL-FKAF var från början en organisation med internationell inriktning. Finland hade nyligen blivit självständigt och man slöt entusiastiskt internationella kontakter. Då kvinnorna inte hade någon roll i det offentliga livet i fråga om ämbeten eller andra samhällsliga uppgifter, var föreningslivet ett viktigt sätt att påverka samhällsbetingelser. Förbundet avhöll sig dock under de första åren från att ta ställning till samhällsfrågor eller kvinnoärenden. Förbundets medlemmar var medlemmar i många olika kvinnoorganisationer och kunde påverka i andra föreningar i frågor som intresserade dem. Förbundets målsättning var att få utbildade kvinnor att förstå sitt ansvar som privilegierade. I alla sammanhang poängterade man ansvar i stället för krav på rättigheter. Förbundet anslöt sig till Finlands Kvinnors Nationalförbund (nu Kvinnoorganisationernas Centralförbund) år 1925 och detta samarbete ansågs länge

vara tillräckligt för att driva kvinnosaken. Förbundets målsättning var likväl emancipatorisk. Man siktade på att kvinnor skulle fullödigt kunna använda sin utbildning till fromma för samhället. Det var utbildade kvinnors plikt att förbättra världen. Ur kvinnoutbildningens historia plockade man fram förebilder med vilka unga sporrades och uppmuntrades att lita på sina egna möjligheter.

Ledarna och medlemmarna i SANL-FKAF bestod till 1960-talet av de första lärda kvinnorna. Förbundets första ordförande Jenny af Forselles hade blivit filosofie magister 1900 och tillhörde kvinnopionjärerna inom akademisk utbildning. Hon var också kvinnosakskvinna och var en av Kvinnoförbundet Unionens grundare. Till Förbundets hedersmedlemmar kallades Tekla Hultin (1929) och Alma Söderhjelm (1930). Hultin var den första kvinnliga riksdagsledamoten som avlagt akademisk examen och Söderhjelm den första kvinnan som undervisade på universitet. Finlands första kvinnliga magister (1882) Emma Irene Åström blev för Förbundet en förebild för kvinnor som studerat och tack vare Förbundets strävanden erhöll hon till sin 80-års dag ett hedersdoktorat från Helsingfors universitet 1927. Åströms betydelse för Förbundet falnade först på 1970-talet, då till Förbundets förebild upphöjdes Helvi Sipilä, som såsom första kvinna valdes till biträdande generalsekreterare för FN 1972.

IFUWs grundare trodde att personliga kontakter skulle främja fred och samförstånd. I detta syfte utdelades i den internationella organisationen stipendier, grundades klubbhus och organiserades annan gemensam verksamhet. Man ville åt kvinnliga forskare erbjuda möjlighet att arbeta och skapa förbindelser utomlands. Man planerade internationella forskarsällskap och yrkesutbyte av lärare enligt modell från Nationernas Förbund, FNs föregångare. Man strävade att bidra till medlemmars resor genom att uppmuntra kvinnliga akademiker att erbjuda logi åt kolleger från andra

länder samt hjälp och råd. IFUW växte stadigt och världsorganisationens konferenser ordnades regelbundet i olika delar av Europa.

I Finland bestod SANL-FKAF till andra världskriget av fem lokalföreningar. Med stadgeändringen 1927 grundades Helsingin Akateemiset Naiset ry och Kvinnliga Akademiker i Helsingfors rf. Den finskspråkiga föreningen hade i början 209 och den svenskspråkiga 127 medlemmar. Första ordförande för den svenskspråkiga Helsingforsföreningen var en av Förbundets grundare magister Carin Rosenius och för den finskspråkiga medicine och kirurgie doktor Elsa Ryti. Följande år grundades lokalföreningar i Åbo, Raumo och Jyväskylä.

Följande lokalföreningar grundades i mitten av 1940-talet. Dessa var de svenskspråkiga Akademiskt bildade kvinnor i Vasa (1943, sedan 1948 Kvinnliga Akademiker i Vasa) och Akademiskt bildade kvinnor i Åboland (1945, sedan 1948 Kvinnliga Akademiker i Åboland). Första ordförande för Vasa förening var medicine och kirurgie doktor Karin Vidnäs. Hon var mycket respekterad i staden både för sin höga utbildning och för sina vida språkkunskaper. Vidnäs ledde Vasa förening i 21 år. Till Åbolands ordförande valdes bibliotekarie, magister Marianne Holmberg. Lokalföreningarna ordnade möten, föredrag och klubbaftnar samt stödde sina medlemmars forskning. Föreningarna samlade också stipendier för kvinnliga studerande genom olika evenemang. Stipendiets ekonomiska betydelse var inte av avgörande storlek för stipendiaten, men budskapet var desto viktigare. De nya cives kände, att de hade äldre kvinnliga akademikers stöd och uppmuntran.

Huvudstadsnejdens föreningar brukade åtminstone till 1950-talet årligen ordna ett gemensamt evenemang och ibland träffade man också lokalföreningar från andra städer. Mötena förknippades ofta med internationellt samarbete, som aktiverades på

ett nytt sätt, då IFUW blev observatör i det nygrundade Förenta Nationernas (FN) ekonomiska och sociala råd ECOSOC och rådgivare i utbildnings- och kulturorganisationen UNESCO samt observatör i FNs alla organ. FN använde medborgarorganisationer för att bekantgöra sig själv och framför allt för att samla information om olika länder. Samarbetet färgade kraftigt IFUWs och dess nationella förbunds arbete under de följande decennierna. Grundandet av IFUWs permanenta högkvarter i Genève 1970 stärkte ytterligare samarbetet med FN.

Antalet lokalföreningar växte i takt med antalet högutbildade kvinnor i Finland och i slutet av 1950-talet hade Kvinnliga Akademiker redan över 15 lokalföreningar. Föreningarna fick en egen medlemstidning Minerva år 1954 och år 1959 arrangerades IFUWs världskonferens i Helsingfors. Dessa båda ökade den allmänna kännedomen om Kvinnliga Akademiker och samtidigt steg antalet medlemmar. 1963 var antalet lokalföreningar 25 och medlemsantalet över 1600.

På 1960- och 1970-talet präglades Kvinnliga Akademikers verksamhet av en stark gemenskap. Föreningarna ordnade månatliga medlemsträffar, där medlemmarna anförde vetenskapliga föredrag eller åt lunch tillsammans. Samtidigt började SANL-FKAF också aktivera sig som en samhällsdebattör, som tog ställning både i allmänna samhällsfrågor och i kvinnofrågor såsom för kvinnliga präster. Man trodde inte längre, att ett ökat antal utbildade kvinnor likt en naturkraft skulle förbättra kvinnors ställning. Det var fråga om ett generationsskifte, som formade Förbundet och dess lokalföreningar. Äldre medlemmar njöt av föreningslivets sociala former, då åter yngre medlemmar i organisationen sökte en kanal för att påverka samhället. Lokalföreningarnas program var digert, då Kvinnliga Akademiker förutom kulturevenemang ordnade utbildning och seminarier, där medlemmarna kunde träffa varandra och dra nytta av varandras kunskaper till förmån för andra.

På 1970-talet fattade Kvinnliga Akademiker intresse för den tredje världen: Hur bli läskunnig, få egna pengar, någotslags ställning i hemmet och självbestämmanderätt åt kvinnor? Hur efterkomma deras basbehov och ge dem grundtrygghet, det vill säga mänskliga rättigheter? Åbolands förening började stöda ulandskvinnors utbildning genom fadderbarn. Man var i regelbunden brevväxling med de sju fadderbarnen och fick sålunda bekanta sig med det indiska slumbarnet Ophelia D'Souzas svåra liv då familjefadern och den äldre brodern dött eller Nellie Ndzinisas från Swaziland skolgång från grundutbildning till kontorskurs. Utöver understöd för flickor understödde man den kenianska skolan Materi Girl's Center. Hjälpen pauserade i över tio år på 1990-talet, men började på nytt i samarbete med Lions Clubs i Sri Lanka, där man har stött två flickors skolgång.

Som bäst har Kvinnliga Akademiker haft 28 lokalföreningar 1982. År 2013 fanns det kvar 21 lokalföreningar. Föreningar har dött, men nya har också grundats. På 1980-talet funderade många små lokalföreningar om det var lönt att fortsätta. Ingen enda förening slutade emellertid då. I stället grundades 1988 två nya föreningar i Esbo och Vanda. Ny energi hade man fått då Förbundets ordförande på 1970-talet doktor Ritva-Liisa Karvetti valdes till ordförande för Kvinnliga Akademikers världsorganisation 1986 och också från den internationella verksamhetens synlighet i Finland. I slutet av Karvettis ordförandeskap ordnades IFUWs världskonferens år 1989 ånyo i Finland. Finland var då det femte största nationella förbundet i IFUW med sina 2300 medlemmar efter USA, Canada, Holland och Britannien.

På 1980-talet grundades också under IFUW University Women of Europe (UWE). Regionalorganisationen har i uppgift att stöda kvinnliga akademikers utveckling både yrkesmässigt och privat. UWEs årliga konferens ordnades 2012 i Helsingfors och den

samlade nästan 150 deltagare. Förutom UWE har regionalt samarbete på 2000-talet utövats med nordiska systerorganisationer i Kvinnliga Akademikers Nordisk Nätverk (KANN).

Förbundets samarbete med andra finländska kvinnoorganisationer har koncentrerat sig till Helvi Sipilä-seminariet, som ordnats årligen i New York som ett sidoevenemang till FN:s kommittés för kvinnans ställning (Commission of Status of Women, CSW) möte. Initiativet till seminariet togs 2005 av Förbundets dåvarande koordinator för internationella ärenden Leena-Maija Laurén. Förbundet har som samarbetspartner haft Kvinnoorganisationernas Centralförbund, Kvinnoorganisationer i samarbete – NYTKIS, KFUK-förbundet samt UN Women i Finland. Ytterligare har Förbundet ordnat expertseminarier bl.a. med Riksdagens kvinnonätverk. I expertseminarierna har man kunnat framhäva medlemmarnas kunskaper samt å andra sidan informera beslutsfattarna om missförhållanden i fråga om kvinnors samhällsställning.

Den vändpunkt inom organisationsfältet som började på 1990-talet har blivit synlig i alla medborgarorganisationer, inte enbart i kvinnoorganisationer. Digitaliseringen inom nätverk och påverkning har ökat samtidigt som människors färdighet att binda sig till långsiktig föreningsverksamhet har minskat. Trots bortfallet i medlemsantalet har de aktivaste lokalföreningarna bestått, eftersom det funnits tillräckligt med nykomlingar i stället för dem som avgått.

De aktivaste föreningarna har också deltagit i SANL-FKAFs styrelse- och kommittéarbete, vilket har stärkt banden mellan Förbundet och föreningarna. Dessutom har Kvinnliga Akademiker öppnat nya fåror genom att ansluta sig till nätverkets Luetaan yhdessä -Vi läser tillsammans verksamhet, som stöder invandrarkvinnor. I nätverkets över 80 undervisningsgrupper (2014) erbjuds med

frivilligkrafter undervisning i finska och svenska samt läskunnighet för invandrarkvinnor. Också mentorskap har intresserat många Kvinnliga Akademiker. I Vasa samarbetade man europeiskt i Kvinnliga Akademikernas i Holland (Vereniging voor Vrouwen met Hogere Opleiding) och Turkiet (Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği) projekt, då man formulerade en handbok i mentorskap (2010) för ett nätverk av mentorer som skulle byggas upp i Europa. Mentorskap verkar föra med sig mycket gott: internationellt samarbete, kontakter med universitet och högskolor samt unga medlemmar till föreningarna.

Kommunikation är en utmaning för Kvinnliga Akademiker på 2010-talet. Kvinnliga Akademiker har tillräckligt med konkurrenter såväl i fråga om hobbyer som påverkningsfårar och i lokalföreningarna är IFUWs verksamhet okänd eller intresset lamt. Också den digitala revolutionen verkar ha lämnat många Kvinnliga Akademiker efter: om föreningen inte syns i nätet, existerar den inte för världen. Detta är beklagligt, då man önskade, att ett så särpräglat, av olika branscher och generationer av experter bestående nätverk som Kvinnliga Akademiker fortfarande skulle vara känt i hela världen. Dragningskraft saknar nätverket inte för att den mänskliga längtan efter nya vänner och tillhörighet i samfund inte har försvunnit. Inte heller har kvinnors ojämställdhet försvunnit. På 2010-talet fortsätter Förbundet sin verksamhet under parollen Trivs, bilda nätverk och påverka!